

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Lympha en phlegma

Horstmanshoff, Manfred; Beukers, H.

Citation

Horstmanshoff, M., & Beukers, H. (1995). Lympha en phlegma. *Geschiedenis Der Geneeskunde*, 2(2), 111-112. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/8853>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/8853>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

GESCHIEDENIS

der

GENEESKUNDE

NR

2

maart
1995

JAARGANG 2

VERSCHIJNT
TWEEMAANDELIJKS

LOSSE NUMMERS
f 10,50 / BEF 375

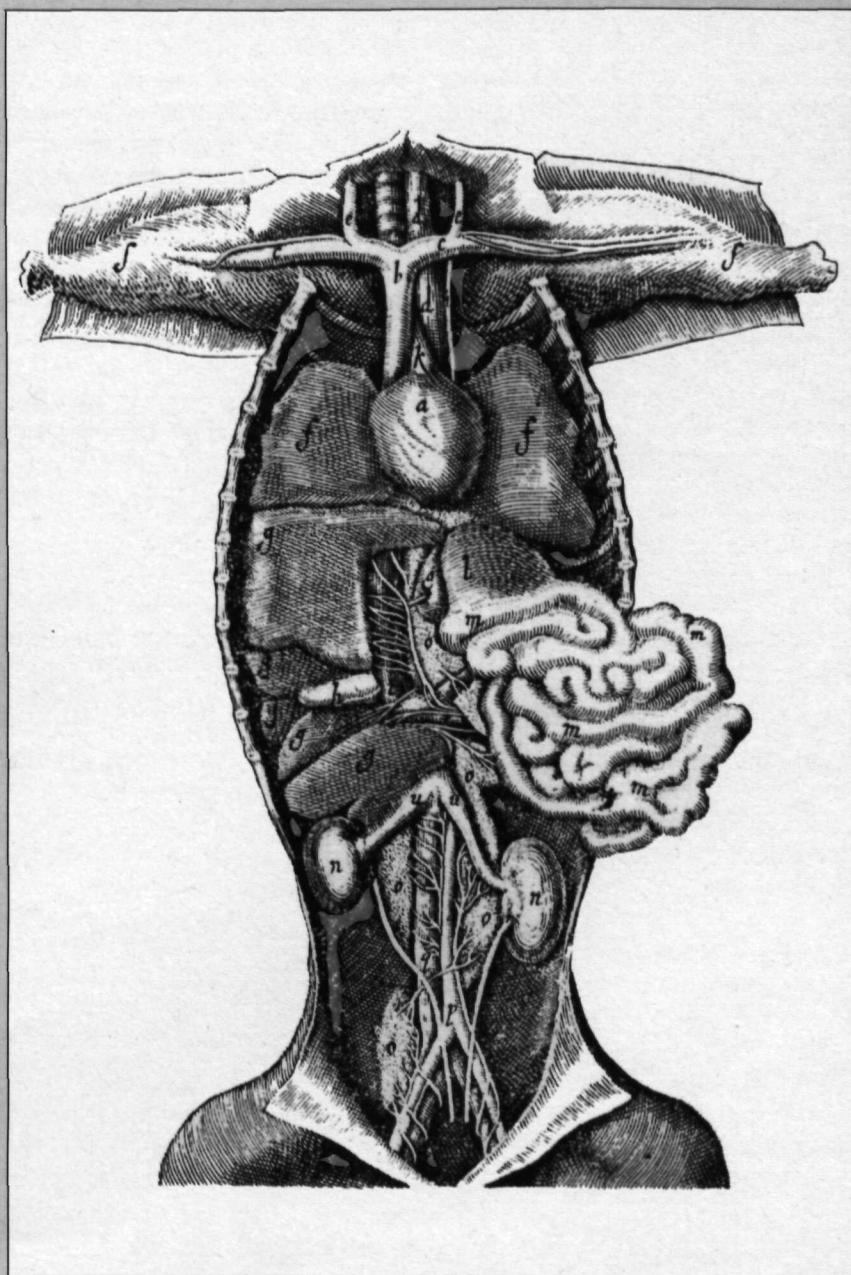
- Geneesmiddelen voor de traan- en zouthandel in de 17de eeuw
- Syfilis als dagelijkse kost
- Hippocrates en de tandheelkunde

Lympha en Phlegma

- H. Beukers & H.F.J. Horstmanshoff -

Bloedvaten zijn duidelijk herkenbare structuren en waren als zodanig in de Oudheid reeds bekend. Een ander vaatsysteem in ons lichaam, het lymfesysteem, is moeilijker te ontdekken. Het werd door Blankaart in zijn *Nieuw-hervormde anatomie* (1678) beschreven als 'seer dun en fijn van maaksel, soo dat men se nauwlijks sien kan.' Het bevat een waterig vocht, hetgeen ook niet bijdraagt tot een duidelijk onderscheid met omgevende structuren. De lymfevaten worden pas in de 17de eeuw ontdekt door de Deense anatoom Thomas Bartholinus en zijn assistent Michael Lyser en ongeveer tegelijkertijd door Olaus Rudbeck.

Het lukt Bartholinus deze vaatjes zichtbaar te maken door ze te laten zwellen na afbinden van grote aders. De meeste 17de-eeuwse onderzoekers nemen aan dat de lymfevaten een vloeistof uit de weefsels afvoeren naar de bloedbaan. De kleine vaatjes verenigen zich tot steeds grotere, die uiteindelijk in de aders uitmonden. In dat verband vergelijkt Bartholinus het lichaam met een stuk land, waar water wordt afgevoerd via beken en ondergrondse stromingen die zich ten slotte verenigen in een grote rivier. Het geheel doet Bartholinus denken aan de mythologie, aan de Najaden en Nereïden, nimfen levend in het water: de Najaden in bronnen en rivieren en de Nereïden in zeeën. Deze waternimfen ziet hij als het ware de lichaamsvloeistoffen bevolken, elk met een speciale, hem nog onbekende functie.

Afbeelding uit *Vasa lymphatica* (1653) door Thomas Bartholinus.

Als Bartholinus zich in één van de hoofdstukken van de verhandelingen over de *Vasa lymphatica* (1653) afvraagt hoe de gevonden vaten te benoemen, stelt hij voor: '*Laten we ze lymph- of watervaten noemen, als iedereen dat bruikbaar vindt. Lijken ze niet op de heldere beken die over de vlakke kronkelen?*' Hoewel het woord misschien Grieks aandoet is *lymph* onvervalst Latijn (weliswaar gevormd naar het Griekse voorbeeld *numphè* of waternimf) voor helder bronwater. In die betekenis komt het ook voor als bijvoeglijk naamwoord in *febris lymphatica*, nu meestal *febris catarrhalis* genoemd. Kenmerkend is de catarre, dat wil zeggen een ontsteking, die gepaard gaat met de afscheiding van veel slijm. Slijm is in de klassieke humorale pathologie ook bekend als *phlegma*, het lichaamssap dat de kwaliteiten koud en vochtig bezit. Beide termen werden ook als synoniemen gebruikt: 'lymphatici' of 'phlegmatici' zijn volgens de klassieke temperamentleer

mensen met een onverstoerbare bejaardheid, die wordt veroorzaakt door het overheersen van 'slijm'. Mensen met een dergelijk temperament zijn zeer gevoelig voor catarren.

Slijm kan men ook opvatten als opgebrande stof, de indifferente materie die na verbranding overblijft. Oude chemici duiden de restanten die na destillatie overbleven dan ook met 'phlegma' aan. Hiermee zijn we bij een tweede betekenis van 'phlegma', namelijk brand of vlam. In die betekenis ziet Hippocrates dit lichaamsvocht als oorzaak van ontstekingen. Als zodanig komen we dit woord dan ook tegen in begrippen als *phlegmasia* of ontsteking of *phlegmone*, een onderhuidse ontsteking. In de eerste betekenis kennen we het bijvoorbeeld in *phlegmasia alba dolens*, ook wel 'water- of slijmgezwel' bij kraamvrouwen, een witte pijnlijke zwelling van de dij.

Hiermee zijn nog niet alle toepassingen van *phlegma* gegeven. Het woord hangt samen met het werk-

woord *phlegomaino*, dat behalve 'ontstoken zijn' ook 'in verwarring zijn' betekent. Het Latijnse *lymphaticus* wordt dan ook gebruikt als equivalent van het Griekse *numpholeptos* (letterlijk: door de nimf gegrepen) in de betekenis 'razend' en 'waanzinnig'. Seneca spreekt in dit verband van *lymphaticos, qui sine mente sunt*. ■

Prof.dr. H. Beukers
hoogleraar geschiedenis der geneeskunde,
Rijksuniversiteit Leiden,
Leiden.

Dr. H.F.J. Horstmanshoff
universitair docent oude geschiedenis,
Rijksuniversiteit Leiden,
Leiden.